

Dumitru Drăghicescu

Preot dr. Constantin MĂNESCU¹

DUMITRU DRĂGHICESCU — LUPTĂTOR PENTRU DREPTUL POPORULUI ROMÂN LA UNITATE NAȚIONALĂ

Prin personalitățile pe care le-a zămislit, județul Vâlcea și-a adus o contribuție importantă la crearea și afirmarea spiritualității românești-populare, religioase și laice deopotrivă. Într-un număr foarte mare, acestea au fost incluse în enciclopedii, dicționare și monografii de nivel și interes național, spațiul vâlcean fiind un generator permanent de oameni de știință, cultură și artă, care și-au adus o contribuție mai mare sau mai mică la îmbogățirea tezaurului cultural național sau chiar universal. Afirmarea unui

popor în rândul națiunilor lumii este strâns legată de valoarea marilor săi oameni și de rezonanța în timp a operei lor. Prin marii săi oameni un popor dobândește măreție. Ei sunt mesagerii autorizați ai țării și prin ei aceasta își află un loc meritat în orchestrația țărilor lumii.

Una din aceste personalități este Dumitru Drăghicescu, filosof, sociolog și diplomat de notorietate internațională. Din nefericire, acesta face parte din pleiada de gânditori cărora contemporanii le-au refuzat accesul în Parthenonul spiritualității culturale și i-au privat de compensația morală a unor merite reale. Publicând mai cu seamă în edituri franceze, Dumitru Drăghicescu n-a dobândit popularitatea pe care, valoric, o merită, cel puțin în cultura românească. După război, asemenea atâtor mari intelectuali ai timpului, era oculat. Abia în 1987, profesorul Virgiliu Constantinescu publica sub titlul comun *Ontologia Umană* o seamă de studii ale lui Drăghicescu, redescoperindu-l astfel. Acesta ne spune că Dumitru Drăghicescu a fost multă vreme ignorat în țara sa și considerat „gânditor de limbă franceză”².

S-a născut la 4 mai 1875, în comuna Zăvoieni din județul Vâlcea, localitate care ulterior a fost comasată cu comuna Măciuca. Tatăl său, Drăghici Măciuceanu, a rămas în memoria locului ca un om drept și de bună-credință, care i-a sprijinit pe țărani și le-a fost un model în ceea ce privește spiritul de gospodar. Au fost trei copii: o fată și doi băieți. Fratele lui Dumitru Drăghicescu, Ștefan Drăghicescu, a devenit învățător în Zăvoieni, iar apoi deputat liberal de Vâlcea. A construit, din surse proprii, o școală, o biserică și un dispensar medical, fiind un îndrumător al țăranimii din localitate și un apărător al drepturilor acesteia în parlamentul țării, așa cum reiese din intervențiile lui în sesiunile ordinare³.

După absolvirea școlii primare în satul natal, se va înscrie la Liceul Carol din Craiova, unde a avut privilegiul unei pleiade remarcabile de profesori, printre care se impunea cel de matematici, Constantinescu – „Daca” (tatăl viitorului savant Gogu Constantinescu), cel care a exercitat o influență decisivă în stimularea interesului pentru științele socio-umane ale viitorului mare sociolog și i-a format spiritul realist în cercetarea fenomenelor omenești. Totdeauna avem nevoie de modele, mai ales atunci când ne alegem o carieră în viață. Generația lui Dumitru Drăghicescu a beneficiat de somități ale timpului său. Puțină lume știe că Gogu Constantinescu a fost unul dintre cei mai mari oameni de știință ai lumii. Revista britanică „The Graphic” îl nominaliza în anul 1926 între cei mai mari oameni de știință ai lumii. Alături de românul

Gogu Constantinescu erau Einstein, Marie Curie și Thomas Edison. Gogu Constantinescu a avut ideea primului material care este asemănător cu asfaltul de astăzi. Tot el a folosit betonul armat în construcția clădirilor din România, printre clădirile construite de acesta numărându-se Cazinoul din Constanța, Palatul Patriarhiei, Hotelul Athénée Palace sau marea moschee din Constanța. În contul lui Gogu Constantinescu figurează circa 400 de brevete de invenție patentate în S.U.A., Danemarca, Elveția, Austria, Germania, Marea Britanie, Franța, România, precum și altele care nu au fost niciodată publicate. Românul Gogu Constantinescu a schimbat și soarta războiului. El a construit cel mai performant sistem de sincronizare a tragerii la avioane prin spațiul lăsat de palele elicelor acestora. A proiectat și a construit convertorul Gogu Constantinescu, prima cutie de viteze automată pentru automobile și locomotive, fără ambreiaj și roți dințate, bazată pe efectul inerțial al maselor în mișcare. Tatăl său, vestitul profesor de matematică de la Liceul Carol din Craiova, a murit când Gogu Constantinescu avea doar 15 ani.

În 1896, după ce și-a susținut examenul de bacalaureat, Dumitru Drăghicescu s-a înscris ca audient la Facultatea de Drept din București, dar va frecventa și cursurile de la Facultatea de Litere și Filosofie, de care va rămâne atașat până la sfârșit, mai ales datorită strălucirii prelegerilor lui Titu Maiorescu și ale lui C. Dimitrescu-lași. Și-a trecut licența în ianuarie 1901, cu subiectul „Influența lui Kant asupra lui August Comte”, după care pleacă la Sorbona în vederea obținerii doctoratului în sociologie. Atât la „École des Hautes Études Morales et Sociales”, cât și la „Collège de France”, a avut privilegiul să audieze cursurile unor profesori de incontestabilă valoare științifică, precum Émile Durkheim, Gabriel de Tarde, Henri Bergson, Théodule Armand Ribot și alții. Aici, deși mediul universitar din capitala Franței era în măsură să satisfacă neliniștile filosofice ale tânărului student prin competența unor personalități de mare probitate intelectuală, acomodarea cu atmosfera pariziană avea să constituie însă un adevărat obstacol. Departe de cei dragi, îi este foarte greu să se adapteze în aglomerația, căldura și aerul nesănătos din marea metropolă. Într-o scrisoare pe care o trimite fraților săi în primele luni petrecute la Paris, le mărturisește că, dacă situația financiară i-ar permite, n-ar ezita să părăsească Parisul atât de aglomerat pentru a merge într-un sătuc liniștit din Germania și a învăța germana, căci: „...îmi trebuie neapărat să știu bine nemțește, căci alt-fel n’ăși putea să-mi fac studiile mele așa cum doresc eu”⁴.

Dar cum orice început este greu, era firesc ca, după

un timp, aceste inconveniente să fie depășite și interesul pentru studiu să estompeze toate neajunsurile. Un sprijin de necontestat a venit mai cu seamă din partea studenților români aflați la studii la Paris și care periodic se întâlneau în cartierul Latin, la Café Voltaire. Încurajat de prezența acestora, în scurtă vreme Dumitru Drăghicescu a devenit un obișnuit al locului, mai cu seamă că doi dintre cei care frecventau cu regularitate clubul, Toma Dragu și Radu Mandrea, erau vâlceni. Prin intermediul lor face cunoștință cu alți studenți români, precum I. Gh. Duca, Alexandru Suciuc și Nicolae Titulescu, alături de care participă la numeroase conferințe având ca temă unitatea tuturor românilor din cadrul monarhiei austro-ungare și pune bazele, împreună cu studenții sârbi și bulgari, unei asociații studențești, „Union des paysdanubiens”. Dumitru Drăghicescu consemna peste ani despre întâlnirile frumoase ale membrilor acestei asociații studențești, în care se țineau conferințe cu caracter patriotic. „Statutul asociației a fost redactat de Titulescu. Și cum, printre noi, tot el era cel mai cu dare de mână, deși nici el nu era bogat, am tipărit acest statut cu banii lui...”⁵.

În 1902, Dumitru Drăghicescu devine membru al Societății de sociologie din Paris și publică, un an mai târziu, la editura Grande Franco de aici, lucrarea *Le problème du déterminisme social. Déterminisme biologique. Déterminisme social*, care s-a bucurat de o foarte bună apreciere în presa de specialitate⁶. După trei ani petrecuți la Sorbona, în vederea pregătirii doctoratului, urmează în perioada 1903-1904, timp de un semestru, cursurile Universității din Berlin, unde audiază prelegerile sociologului german Georg Simmel (1858-1918), ale economiștilor A. Wagner și G. Schmoller, precum și pe cele ale filosofului Paulsen. La 17 mai 1904, la Paris, sub conducerea lui Émile Durkheim, își susține teza de doctorat cu titlul *Du rôle de l'individu dans le déterminisme social*, fiind primul nostru titrat la Paris în sociologie⁷.

După trecerea examenului de doctorat și după încheierea perioadei de studii postuniversitare, face o călătorie în Anglia, unde lasă revistei „*Contemporary Review*” spre publicare articolul *The Future of the Peoples in Hungary*, care va apărea în aprilie 1905, articol scris în vederea combaterii șovinismului maghiar din Transilvania, întreținut prin scrierile lor de către Albert Apponyi (1846-1933) și Albert Gessmann. Călătorește apoi în Italia, înapoiindu-se în țară în toamna anului 1904. După câteva supliniri sporadice în învățământul secundar la catedra de limba franceză, în aprilie 1905 a fost numit conferențiar la catedra de sociologie și psihologie socială de la Facultatea de Litere și

Filosofie a Universității din București. În anul 1907, la Librăria Leon Alcalay din București apare prima ediție a lucrării sale „*Din psihologia poporului român. Introducere*”, cu dedicația: „Domnilor Ioan Kalinderu și Const. Dissescu”, în care își exprima durerea pentru faptul că poporul român trăia în provincii diferite, despărțite de granițe pământești: „Din punctul de vedere al întregului neam românesc, cea dintâi observare de făcut este că națiunea română, propriu-zisă, nu este încă pe deplin făurită. Rolul formativ al istoriei noastre nu este dus până la capăt. Acest rol abia este jumătate isprăvit și nu va fi pe deplin terminat decât atunci, când neamul românesc, în întregimea lui, va fi una, va alcătui o societate, fără bariere și fără granițe despărțitoare pe întreg teritoriul, pe care se împrăștie azi graiul românesc. Ca și istoria, harta noastră este neisprăvită, înjumătățită abia și este încă în așteptarea statornicirii a celor de pe urmă contururi adevărate și naturale ale ei. Harta noastră, care este desigur adevăratul substrat organic al sufletului nostru etnic, este oprită în cursul creșterii ei. Ni se înfățișează ca ceva neechilibrat, fără bază temeinică, ca un edificiu inform sau cu forme șovăielnice”⁸.

În anul 1910 se publică concurs pentru „catedra de etică, estetică și sociologie” la Universitatea din București prin adresa Ministerului Instrucțiunii nr. 753/14 ianuarie 1910. Pentru ocupare s-a ținut concurs, în realitate un simulacru de concurs, și a reușit un nesociolog, pe nume Ionică Rădulescu-Pogoneanu, o figură ștearsă în cultura noastră, dar cu bune relații politice. După 30 de ani de la săvârșirea acestei nedreptăți, Drăghicescu, revenind asupra bunei-credințe pe care o atribuia examinerilor, a reconstituit desfășurarea concursului cu rezultat atât de neașteptat, pentru sine, ca și pentru alți oameni de cultură. Abia atunci și-a dat seama de faptul că Titu Maiorescu i-a dorit răul și l-a săpat, cerându-i să se înscrie în Partidul Conservator, compus la vremea respectivă din profesori universitari, care erau atotputernici în atribuirea catedrelor. Drăghicescu nu putea face acest lucru, pentru că era însuflețit de convingeri socialiste și făcea parte din radicalii de stânga ai Partidului Liberal, ceea ce venea în contradicție cu convingerile lui Maiorescu. „De atunci, mărturisirea cu tristețe Drăghicescu, n-am mai putut trece pragul casei lui Maiorescu, neputând urma sfatul ce-mi dăduse”⁹.

Această flagrantă nedreptate a fost semnalată atât în presa vremii, cât și în manifestări de mai târziu, consemnate în *Revista de filosofie*, nr. 3, din anul 1940: „După un răstimp de aproape trei decenii, se poate spune cu obiectivitate că împiedicarea domnului Drăghicescu de a ocupa acea catedră a fost o flagrantă

nedreptate, spre paguba învățământului nostru superior”¹⁰. La scurt timp, va urma un alt eșec, de data aceasta – la Universitatea din Iași, unde C. Leonardescu îi va întocmi un referat negativ, pe motiv că lucrurile lui Drăghicescu au un conținut socialist, constituind un pericol pentru studenți! „La Universitatea din Iași – scria Dumitru Drăghicescu – s-a operat la fel. Acolo raportul, care lucra din ordin, examinând scrierile mele, le-a găsit subversive pentru că îndrăzneau să cercetez obiectiv valoarea concepțiilor socialiste...”¹¹.

Dezamăgit și detestând practicile neloiale de atribuire a catedrelor în învățământul universitar, Drăghicescu s-a consacrat politicii ca deputat și senator, dar și cercetării științifice de sociologie și filozofie socială, alcătuiind o operă care l-a consacrat ca gândire de talie mondială, având o originalitate a viziunii sale sociologice. El și-a canalizat toată energia în activitatea sa patriotică, în condițiile în care contextul politic european era defavorabil României. La 18 februarie/3 martie 1917 începe Revoluția din Rusia, iar în vara anului 1917 când, intrată prea târziu în război, după doi ani de neutralitate, și ieșită prea repede, România se vedea pusă în situația de a fi izolată, iar promisiunile privind reîntregirea granițelor să ne fie puse sub semnul întrebării. În aceste împrejurări dificile, se impunea mobilizarea tuturor forțelor pentru a se face cunoscută drama pe care România era nevoită s-o îndure din cauza nerespectării angajamentelor Aliaților și izbucnirii Revoluției în Rusia. În popularizarea acestor idei, un rol important l-au avut românii aflați în străinătate, în principalele capitale europene și, în mod deosebit, cei din Paris, care alcătuiau cel mai puternic centru al emigrației române.

Sesizând că necunoașterea realităților din țară poate favoriza formarea unei opinii greșite privind drepturile și revendicările românești, la sugestia lui I. Gh. Duca, primul ministru Ionel Brătianu a admis trimiterea la Paris a unei delegații formată din 12 profesori universitari, cu misiunea de a se folosi de orice mijloace și relații pentru a contracara propaganda antiromânească. Se pare că inițiativa constituirii acestei delegații a aparținut „Asociației profesorilor universitari din România”, constituită la 28 aprilie 1917 și condusă de profesorul Simion Mândrescu (1868-1947), care a propus premierului constituirea Misiunii Universitare Române pentru propagandă în Occident. Plecarea acestui grup de profesori, alcătuit din reprezentanți ai românilor din Transilvania și din România, va avea loc la 6 august 1917. I. Gh. Duca, din partea Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, sub pretextul studierii învățământului superior din Franța în vederea unei reforme a învățământului din România,

a delegat această misiune în mod oficial, acordându-i și subvențiile necesare (2000 de lei pentru fiecare profesor)¹². Acest grup va întări colonia de români existentă la Paris, dar care nu desfășura o activitate organizată. Constantin Kirițescu ne spune: „la sfârșitul anului 1917 era în Paris un număr de 30 de profesori universitari și 40 de parlamentari români, care și-au consacrat activitatea pentru cauza română. Acțiunea lor în Capitala Franței – centrul puterii sufletești și militare a Înțelegerii – a fost de mare folos cauzei”¹³. În rândurile lor se aflau fostul ministru Toma Stelian, profesorul Simion Mândrescu, Dumitru Drăghicescu, Traian Lalescu, Orest Tafrali, C. Banu, Jean Th. Florescu și alții¹⁴.

Cu aproape patru decenii mai târziu, în împrejurări tot atât de tragice pentru țara noastră ca și cele din anii 1917-1919, când din nou ne aflăm la cumpănă de vreme, Dumitru Drăghicescu își amintea cu drag că a fost trimis la Paris datorită lui I. Gh. Duca: „Pe la finele lui Iulie 1917, la stăruințele mult regretatului I. Gh. Duca, am fost trimis de către Ionel Brătianu la Paris, să mărturisesc acolo – în cercurile în care trăisem 15 ani în timpul studiilor și ulterior mergeam pentru cercetări sociologice și filosofice – împrejurările tragice în care se găsea țara – din cauza revoluției ruse – să arăt suferințele și lipsurile cu care luptau, sacrificiul ce făcusem și făceam în Moldova și să susțin drepturile noastre naționale”¹⁵.

Din cauza confruntărilor militare ce continuau să aibă loc și întreruperii liniilor de circulație spre Vestul Europei, Drăghicescu a trebuit să opteze pentru „Via Petrograd”, luând contact cu evenimentele din Rusia și informându-se, din paginile revistei „La Nation Tchèque” de la Petersburg, despre lupta cehilor și slovacilor din Anglia și Franța pentru independența lor națională, precum și despre personalitățile politice care îi conduceau. Află de Eduard Beneș, trece prin Londra, îl consultă pe ambasadorul C. Mișu asupra mișcării de eliberare cehe, care îi facilitează întâlnirea cu fruntașul mișcării naționale cehoslovace. Amândoi hotărăsc să colaboreze în lupta pentru câștigarea drepturilor naționale, împreună cu sârbii și cu polonezii.

Românii din capitala Franței încep să se organizeze. „Legea română din Paris cerea în decembrie 1917 cu insistență organizarea unui birou român de presă ca unicul mijloc eficient de a furniza presei informații despre România și de a-i inspira unele articole. Legea propunea ca din acest birou să facă parte poeta Elena Văcărescu, Drăghicescu, savantul francez de Martonne și alții. La 1 ianuarie 1918 biroul de presă a intrat în funcțiune, propunându-și ca, în afară

de informații și de articole, să editeze o serie de broșuri cu privire la Dobrogea și la Transilvania, teritoriile românești¹⁶. Emigrația românească din Franța s-a străduit și a reușit să informeze opinia publică și oficialitățile din țările aliate despre sacrificiile poporului român în cursul istoriei și mai ales în timpul Primului Război Mondial, pentru înfrângerea Puterilor Centrale și împlinirea idealului național. La 17 ianuarie 1918 apare la Paris primul număr din ziarul săptămânal „La Roumanie”, care devine organul revendicărilor și intereselor românești. Acest ziar, care și-a câștigat mari merite în pregătirea opiniei publice franceze, engleze, italiene, belgiene pentru cauza unirii teritoriilor românești „într-un stat democratic”, apare sub redacția lui Paul Brătășianu, până la 11 iunie 1919. În coloanele acestei publicații, care exprima punctul de vedere al românilor de pe ambele versante ale Carpaților, personalitățile române din emigrație și personalități franceze au demonstrat lipsa de trăinicie, caracterul perimat, reacționar al Imperiului austro-ungar, au susținut aspirațiile poporului român, colaborând astfel îndeaproape cu celelalte emigrații (ale cehilor, polonezilor, slavilor de sud etc.)¹⁷. În primul său număr, după ce este arătat scopul săptămânalului și sprijinul pe care Franța îl oferă românilor, pentru a vorbi despre justiția cauzei lor, ziarul „La Roumanie”, prin condeiul lui Constantin Mille (1861-1927), mai făcea următoarea precizare: „Ceea ce noi nu am putut întregi cu armele în mâini trebuie să se realizeze prin forța ideii de drept și prin concursul aliaților noștri în frunte cu Franța”¹⁸.

Dumitru Drăghicescu face parte dintr-o delegație care a fost primită la „Comitetul de acțiune parlamentară în străinătate”, în ziua de 24 ianuarie 1918. Comitetul, condus de foștii miniștrii francezi Selves și Fr. Bouillon, a arătat toată simpatia față de aspirațiile românilor. În aceeași zi, o misiune a românilor este primită în ședința solemnă la camera Deputaților de la Palais Bourbon. Paul Duchanel, președintele camerei, în cuvântul său a reliefat sacrificiile României, eroismul ostașului român în luptele din 1916 și din vara anului 1917, precizând că Franța va sprijini lupta dreaptă a românilor¹⁹. Colonia română din Franța, prin președintele ei, profesorul Toma Stelian, adresa un amplu memoriu președintelui Statelor Unite, în care se arătau luptele seculare și marile sacrificii ale poporului român pentru libertate, dreptate și unitate, precum și nedreptățile suferite de românii din monarhia austro-ungară. Acest memoriu a produs o puternică influență asupra diplomației americane.

Eforturile românului Dumitru Drăghicescu în lupta pentru dreptul poporului român la unitate națională au fost apreciate mai ales de sârbi, pentru că și ei erau

oprimați în Austro-Ungaria. La 17 ianuarie 1918, atașatul militar al Serbiei la Paris, Stefanovici, raporta Ministerului Afacerilor Externe „despre misiunea la Paris a senatorului Dumitru Drăghicescu, în scopul unirii popoarelor ale căror interese sunt zdrobirea Austro-Ungariei”. Referindu-se la discuțiile avute cu Dumitru Drăghicescu, ofițerul sârb își înștiința superiorii că senatorul român a discutat în acest sens și la Petrograd. La Londra a avut mai mult succes, dar a constatat că este greu a-i pune în concordanță pe italieni și iugoslavi. Stefanovici menționa cu satisfacție intensă activitatea a lui Drăghicescu la Paris pentru sincronizarea mișcărilor naționale ale popoarelor oprite din Austro-Ungaria. Această activitate se cerea amplificată și intensificată, atât în domeniul politic, cât și în cel diplomatic, pentru a-i determina pe aliați să renunțe la ideea menținerii Austro-Ungariei după Conferința de pace. În acest scop, diplomatul sârb subliniază că era nevoie de unitatea forțelor italienilor, românilor, cehilor, iugoslavilor²⁰.

Dumitru Drăghicescu își dedică toate energiile sale unui singur scop, și anume realizarea unității național-statale a poporului român. La Paris, el va înființa o organizație pe care a denumit-o „Comitetul transilvan”, formată „din modești meseriași transilvăneni, pe care-i cunoștea Vuia: pantofari, croitori, cojocari sau cofetari”, organizație care începând cu 30 aprilie 1918 a fost recunoscută sub denumirea de „Comitetul național al Românilor din Transilvania și Bucovina”. Acest comitet, care avea în frunte pe inventatorul și patriotul Traian Vuia, avea ca sarcină, așa cum mărturiseau membrii lui, „să continuăm lupta pentru eliberarea noastră cu concursul și participarea fraților români”²¹. Noul comitet a înființat, la 15 mai 1918, revista „La Transilvanie”, care și-a câștigat mari merite pe plan european în sprijinul unității naționale, al unirii Transilvaniei cu România. Referitor la aceasta, Drăghicescu preciza: „Comitetul nostru, ca să se cristalizeze mai bine, a avut nevoie de o revistă și am întemeiat revista „La Transilvanie”, redactată de mine și de Vuia, care a apărut timp de aproape un an. Sufletul acestei mișcări comune era Domnul Beneș și cu mine. Domnul Dmowski, șeful comitetului polonez, un om de o covârșitoare distincție și valoare, se lăsa cel mai greu: se socotea mult prea important în raport cu noi”²².

La începutul anului 1918 au loc mari frământări politice în Europa. Tratatul de pace de la Brest-Litovsk încheiat la 27 ianuarie/9 februarie 1918 între Puterile Centrale și Rada Centrală a Ucrainei devine inoperant, ca urmare a căderii orașelor Harkov și Kiev în mâinile bolșevicilor²³. Dumitru Drăghicescu ne spune că la

Paris se declanșase „o foarte semnificativă campanie de presă în favoarea Austro-Ungariei”, campanie dirijată de Conte de Fels, care susținea să nu fie desființată monarhia habsburgică. Ideea a prins și se formase în opinia publică din Anglia și Franța un foarte puternic curent împotriva balcanizării Europei, deci în favoarea monarhiei habsburgilor și în detrimentul națiunilor oprimate din Austro-Ungaria²⁴. Franța nu a înțeles „cleștele” în care au fost prinși ca urmare a trădării militare ruse și a reușitelor de pe frontul de Vest ale Puterilor Centrale, fiind siliți să încheiem rușinoasa și păgubitoare pace de la Buftea (20 februarie/ 5 martie 1918) și București (24 aprilie/7 mai același an). Emigrația română protestează cu energie în coloanele ziarului „La Roumanie”, demascând condițiile extrem de grele pe care Puterile Centrale le impuneau României²⁵. Era necesar ca emigrația să-și manifeste dezacordul cu pacea impusă. În ziua de 23 februarie, membrii coloniei române din Paris se întâlnesc în sediul din Champs Elysées și adoptă două telegrame de protest, pe care le trimit și guvernului român la Iași. Cu toate că presa franceză împărtășea momentele grele prin care trecea România, arătând o adâncă simpatie pentru poporul român, semnarea de către țara noastră a păcii de la București la 7 mai 1918 a produs nemulțumirea în rândurile guvernelor Antantei încât „la vestea semnării ei în Apus steagul României a fost scos lângă al celorlalți aliați la toate solemnitățile publice”²⁶.

Conștient de situația gravă în care se aflau românii, ca și alte naționalități oprimate din monarhia austro-ungară, Dumitru Drăghicescu, împreună cu Eduard Beneș, a luat legătura cu personalități engleze și cu ambasadorul italian la Paris, BoninLangaro, care a mijlocit pe lângă Orlando și Sonino, șefii politicii italiene, pentru a se ține la Roma un congres al naționalităților oprimate din Imperiul austro-ungar. Despre acest eveniment își va aminti mai târziu Drăghicescu: „În drum spre Roma amicul meu Beneș a recunoscut față de toate personalitățile sus-citate că ideea acestei manifestări se datorește mie și dacă va avea consecințele dorite, o parte din merit mie mi se va datora”. Și apoi adăuga: „La acest congres, la care Vuia nu putea veni, am reușit să atrag pe Dr. Lupu, pe profesorul Simion Mândrescu și pe G. Mironescu. Dâșii au luat parte activ la lucrările congresului. Aici s-a făcut prima apropiere și conciliere de compromis între iugoslavi și italieni (ale căror raporturi erau foarte încordate) prin intervenția Domnului Steed, care este căsătorit cu o italiancă”²⁷.

Organizatorii au hotărât ca acest congres să se țină în Italia pentru a-l determina și pe ministrul de externe

italian, Sonino, să-și schimbe atitudinea în problema necesității destrămării Austro-Ungariei. Importanța acestui congres constă în principiile pe care participanții le-au stabilit în vederea unor acțiuni comune ale naționalităților asuprite din monarhia austro-ungară. În declarația finală se arăta:

„1. Fiecare dintre aceste popoare (popoarele asuprite – n.n.) proclamă dreptul său de a-și constitui unitatea sa națională sau de a și-o completa pentru a ajunge în deplina independență politică și economică.

2. Fiecare dintre aceste popoare recunoaște în monarhia austro-ungară instrumentul de dominație germană și obstacolul fundamental în realizarea drepturilor și aspirațiilor lor.

3. Congresul recunoaște necesitatea unei lupte comune contra opresorilor comuni până ce fiecare dintre aceste popoare obține eliberarea sa totală, unitatea sa națională completă și libertatea sa politică”²⁸.

Importanța congresului, dincolo de faptul că a constituit o manifestare a solidarității națiunilor oprimate din monarhie, a constat mai ales în aceea că, derulându-se în paralel cu un moment critic al războiului (ruperea frontului franco-englez la Marna), a contribuit la o schimbare radicală a atitudinii cercurilor politice franceze. Dacă până atunci Georges Clemenceau (1841-1929) manifestase o reticență vizibilă în privința revendicărilor românești, după congres, într-o ședință solemnă, a primit în audiență pe reprezentanții celor trei comitete și chiar s-a arătat dornic să găzduiască un nou Congres al națiunilor oprimate la Paris²⁹. În cadrul „Congresului naționalităților”, care s-a ținut la Roma între 9-12 aprilie 1918, Dumitru Drăghicescu, împreună cu dr. Lupu și cu Simion Mândrescu, a desfășurat – pe tot parcursul dezbaterilor – o activitate prodigioasă, obținând (din partea tuturor națiunilor participante) acordul ferm de a se recunoaște românilor dreptul la unitatea în granițele lor etnice și de a fi în continuare considerați ca parteneri de coaliție beligerantă. În același sens, s-au situat întrunirile Comitetului Național de Studii (Comité national d'études) din luna iunie 1918, care avea drept scop analiza problemelor litigioase ale naționalităților oprimate din Imperiile țarist și habsburgic, precum și pe aceea a șovinismului maghiar. Comitetul era prezidat de către Leon Bourgeois, iar printre membrii săi figurau filosofii Emile Boutroux și Henri Bergson, foști profesori ai sociologului român Dumitru Drăghicescu din perioada doctoraturii sale la Sorbona și susținători spirituali ai acestuia³⁰.

Desfășurarea ulterioară a evenimentelor politice, precum și efectul pozitiv al informațiilor primite de către Occident cu privire la fidelitatea guvernului Brătianu față de Antantă, au sporit popularitatea și

importanța Comitetului Național de la Paris, a cărei activitate se concentra pe formarea unui curent de opinie favorabil idealului nostru de unitate națională. Dumitru Drăghicescu, însoțit de Edward Beneș, organizează, fără întrerupere, întreveneri cu personalități politice și cu oameni de cultură ai Franței. La Palatul de Justiție din Paris, în monumentală sală Le Quai de l'Horloge, Dumitru Drăghicescu expune punctul de vedere al românilor și revendicările noastre solidare față de problemele generale ale politicii internaționale europene, moment despre care Drăghicescu își amintea cu mare emoție: „Am găsit în mijlocul somităților politicii și științei franceze, pe lângă foștii mei profesori: Boutroux³¹, Buisson³² și Bergson, și pe Domnul Bouylé³³, unul din îndrumătorii mei în sociologie și filosofie socială. Nu pot uita și nu voi uita niciodată – conchidea Drăghicescu – cum domnia sa, printr-o solitudine caldă, binevoitoare, ne-a ușurat sarcina, încurajând timiditatea și eforturile noastre”³⁴.

Însă activitatea sa în sprijinul cauzei naționale nu s-a oprit aici. În sensul acelorași demersuri, pentru a fi mai convingător, Dumitru Drăghicescu scrie și publică în limba franceză mai multe broșuri cu caracter național: „Basarabia și dreptul popoarelor. Escurs istoric, geografic, etnografic și statistic”, „Problemele națunilor din Austro-Ungaria. Români”, „Lupta socială și politică din Transilvania”.

Românii aflați în emigrație continuă, cu sprijinul și cu participarea fraților lor din România, luptă pentru eliberarea lor de sub stăpânirea străină cu toate mijloacele ce le stau la dispoziție. Acesta a fost și scopul constituirii Comitetului național: eliberarea națională și desăvârșirea unității naționale a poporului român. Alături de Traian Vuia, toată vara anului 1918 Dumitru Drăghicescu colindă lagărele din Franța pentru a recruta prizonieri spre a fi trimiși apoi ca soldați în legiunea ce urma să se constituie cu sprijinul autorităților franceze. Într-o notă a Ministrului de Externe al Franței, Direcția Afacerilor Politice și Comerciale, datată la 23 octombrie 1918, referitoare la Consiliul Național al Unității Române, se arăta că: „Acest Consiliu a solicitat recunoașterea sa de către Guvernele britanic, american și italian; ei își propun să coordoneze eforturile românilor în țările Antantei și să trimită delegații la Londra, Washington și Roma. Una dintre primele sarcini pe care și le-a asumat este de a colabora la formarea de legiuni transilvănene și române. Sub auspiciile senatorului Drăghicescu și ale transilvănenilor care s-au stabilit în țara noastră, s-a format un prim grup de voluntari, recrutați din rândurile prizonierilor români din armata austro-ungară care se aflau în Franța. A fost emis un decret prin care se constituie în Franța

o Legiune Română; Consiliul Național se preocupă să înroleze pentru acest grup noi voluntari din numeroasa colonie transilvăneană din Statele Unite”³⁵.

Tot acum răspunde invitației Partidului Radical Socialist din Franța de a fi prezent la o reuniune a națiunilor subjugate din Imperiul Austro-Ungar, prilej cu care, în intervențiile sale, aduce numeroase argumente istorice privind situația românilor din monarhie. Expunerile prezentate în aceste dezbateri vor fi folosite apoi ca bază pentru orientarea politicii franceze la viitoarea conferință de pace. Dumitru Drăghicescu preciza atunci motivele pentru care noi ne-am alăturat Antantei în primul Război Mondial, dar și ceea ce noi, românii, așteptăm de la viitoarea conferință de pace. Cu acel prilej, senatorul român spunea: „Noi am intrat în război pentru a dobândi Transilvania, Bucovina și Banatul, țări românești, locuite de români în proporție de 70% și care au fost cândva libere. Transilvania și Banatul au aparținut României, ca și Bucovina. În consecință, mult timp independentă, adesea unită cu Principatele române, [Transilvania] cădea sub habsburgi în 1691³⁶ și ea nu a fost anexată de către Ungaria decât în urmă cu 50 de ani, trei ani înainte de războiul franco-german, și câteva luni după Sadova, grație concursului lui Bismark³⁷. Dumneavoastră vi s-au răpit Alsacia și Lorena³⁸, iar maghiarii ne-au răpit Transilvania și Banatul. Bucovina ne-a fost furată de către habsburgi acum 144 de ani în urmă³⁹, cu complicitatea turcilor, care au vândut-o, în loc de a o apăra”⁴⁰.

La 30 septembrie 1918, sosesc la Paris doi frunțași ai mișcării naționale române din Transilvania: Octavian Goga și Sever Bocu, directorul „Tribunei” din Arad, care se integrează în acțiunile emigrației române. La 3 octombrie 1918 are loc la sediul coloniei române o adunare generală a românilor din teritoriile aflate sub stăpânirea Austro-Ungariei și a celor din teritoriile aflate sub stăpânirea Austro-Ungariei și a celor din România aflați în emigrație. Scopul acestei adunări era crearea organului politic român pentru coordonarea acțiunilor emigrației Consiliul Național al Unității Române⁴¹. În cuvântul său, Octavian Goga, arătând rolul emigrației și al Consiliului Național, insista asupra necesității unor acțiuni comune cu reprezentanții celorlalte popoare oprimate din Austro-Ungaria: Vasile Lucaci afirmă în continuare: „...Noi trebuie să ne prezentăm uniți în gânduri și în sentimente în jurul unicului program politic și național, care consistă în realizarea idealului nostru: unirea tuturor românilor într-o Românie mare...”⁴²

Începând cu data de 3 octombrie 1918, își încetau activitatea atât Comitetul transilvănean (Comitetul Național al Românilor din Transilvania și Bucovina,

cum se numea din aprilie 1918), cât și apariția revistei „La Transilvanie”, rolul acestora urmând să-l preia Consiliul Național al Unității Române și noua revistă „La Roumanie”. Aceasta întrucât – așa cum mărturișea chiar Dumitru Drăghicescu – „Găseam că Goga și Take Ionescu au mai multă autoritate și sunt mai calificați decât mine și Vuia, și, împotriva părerii acestuia, au consimțit să cedăm locul Comitetului Național Român”⁴³.

Contribuțiile savantului Dumitru Drăghicescu la înfăptuirea Marii Uniri din 1918 sunt inestimabile, deși, în mod curios, această realitate se uită deseori! Acesta a fost un român remarcabil și un autentic patriot, care și-a dăruit o bună parte din energii și din timpul vieții sale, pentru coagularea eforturilor românești în direcția unirii românilor, a recunoașterii drepturilor noastre teritoriale și naționale, pentru respectarea suveranității și demnității neamului nostru. Chiar și după încheierea Primului Război Mondial, colaborând cu Nicolae Titulescu, a militat pentru pace și cooperare între popoare⁴⁴. La 10 ianuarie 1920, în urma Conferinței de pace de la Paris, intră în vigoare Pactul Ligii Națiunilor (Societății Națiunilor), cu sediul la Geneva, prima organizație internațională dedicată menținerii păcii, al cărei scop era dezvoltarea colaborării între popoare și garantarea securității internaționale. Conceptul unei comunități pașnice a națiunilor datează încă din 1795, când în eseul *Perpetual Peace*. A *Philosophical Sketohscris de Immanuel Kant*, filosoful a subliniat crearea unei Societăți a Națiunilor care să controleze conflictele și să promoveze pacea între state. Deși au formulat conceptul și au semnat Pactul, Statele Unite ale Americii nu s-au alăturat niciodată Societății Națiunilor. În anii 1930-1931 președintele Adunării Ligii Națiunilor a fost Nicolae Titulescu.

Dumitru Drăghicescu propune pentru viitor Societatea Națiunilor ca model pentru unificarea umanității, pentru toleranță și înțelegere între popoare. Aceste concepții înalte ale filosofului român se regăsesc în lucrarea sa intitulată *La nouvelle Cité de Dieu*, scrisă în limba franceză și publicată la Paris, în 1929, cu o prefață de Albert Thomas, în trei volume: volumul I *La voie (Calea)*, volumul II *La Verité (Adevărul)* și volumul III *La Révélation (Revelația, Descoperirea)*. Ultimele două au fost publicate la Paris în 1934. Volumul I (*Calea*) a fost tradus în limba română sub titlul: *Noua cetate a lui Dumnezeu sau Cum justifică filosofia istoriei Societatea Națiunilor și ideologia sa: neo-creștinismul*, carte apărută la Editura Paideia, București, 2015, fiind tradusă de George Anca (697 p.).

În această carte, Dumitru Drăghicescu pornește de la analiza operei *De civitate Dei* (Despre cetatea

lui Dumnezeu), scrisă între anii 413-426 de Fericitul Augustin (354-430), cu ocazia cuceririi Romei, la 24 august 410, de Alaric, regele vizigoților. Două decenii mai târziu, în anul 430 d. Hr., vandalii, sub conducerea lui Genzeric, regele lor, au cucerit orașul Hippo-Regius, unde era episcop chiar Fericitul Augustin, oraș pe care l-au prădat, apoi l-au incendiat. Fericitul Augustin, vede în aceste evenimente o pedeapsă de la Dumnezeu, atât pentru Imperiul Roman, cât și pentru celelalte popoare, și arată că adevărata patrie, care asigură fericirea oamenilor buni, este cetatea cerească (*civitas caelestis*), deosebită de cetatea pământească, a celor răi și păcătoși.

Sociologul român Dumitru Drăghicescu, animat de marea atracție a scrierii Fericitului Augustin, a dat și el „o scriere” pe măsură și a pus în evidență criteriul de valorificare a faptelor umane prin semnificația religioasă a lor. El scrie „*La nouvelle Cité de Dieu*” (Noua cetate a lui Dumnezeu), în care prezintă, în concordanță cu evenimentele petrecute în Roma antică, fenomenalitatea ce a urmat tratatului de la Trianon și arată cum Primul Război Mondial a însemnat „sfârșitul unei epoci a umanității și începutul alteia”. Drăghicescu spune că sociologia istoriei (sau filosofia istoriei) comportă o funcție terapeutică și – prin urmare – ea se prezintă cu o „comportare specială”, aceea de a corobora prerogativele unei instituții diplomatice – respectiv „Liga Națiunilor Unite”, cu puterea morală a credinței creștine, în perspectiva „întemeierii” unei societăți a păcii și a „bunei stări”⁴⁵. Dumitru Drăghicescu a propus o viziune modernă a ideii cetății lui Dumnezeu. În lucrarea „*Noua Cetate a lui Dumnezeu*”, el definește cetatea lui Dumnezeu ca fiind „o societate universală, bazată pe dreptate și pe iubire”. Această comunitate este văzută ca o soluție la problemele lumii contemporane, care sunt cauzate de egoism, competitivitate și conflict.

Din nefericire, Dumitru Drăghicescu a fost mai cunoscut în străinătate decât în țară. În perioada anilor '50, în cazul Drăghicescu (ca și al altor gânditori) s-a procedat „abinitio”, la etichetare proletcultistă. Astfel, a fost suficient să se spună, la un moment dat, că Drăghicescu a fost „idealist și reacționar, care a propovăduit misticismul și a respins materialismul naturalist de pe poziția idealismului filosofic”⁴⁶ pentru ca să se preia această formulă ca atare și să se întrețină o imagine deformată asupra concepției și gândirii sale. De altfel, cu un sentiment de resemnare apăsătoare, dar și cu o anume ironie incisivă în ton, Drăghicescu, cu câțiva ani înainte de moarte, mărturisea decepția de a nu i se fi recunoscut de către cei în drept meritele sale științifice și exprima într-un mod voalat satisfacția de a

fi apreciat mai degrabă de către străini: „Scrierile mele în limba franceză publicate în străinătate au avut mai puțin ecou în țară decât dacă le-ași fi difuzat de după o catedră. Ca profesor, mi-ar fi fost deschis drumul chiar și spre academie. Nu este dat oricui să fie filosof în țara lui. Îmi rămâne însă privilegiul – discutabil – de a fi cunoscut, ca filosof, în străinătate, în Europa și chiar în America: și neputând mai mult, mă mulțumesc cu atât”⁴⁷.

Moartea marelui sociolog român a rămas până la ora actuală o mare enigmă. În majoritatea tratatelor de sociologie și de filozofie se spune că Dumitru Drăghicescu s-a sinucis la 14 septembrie 1945, după ce împlinise 69 de ani și patru luni. Prof. Lazăr Cârjan, în prefața la lucrarea lui Dumitru Drăghicescu intitulată „Dumnezeu și destinul Universului”, publicată în limba română în anul 2011, spunea: „Reputatul sociolog român Dumitru Drăghicescu apare astăzi într-o ipostază oarecum inedită prin publicarea unui manuscris care a rămas în urma morții sale misterioase și controversate, explicabilă însă în contextul politic al aceluia an tulbure, când elita intelectuală a României, debusolată de mersul evenimentelor, a fost nevoită să aleagă între exil, detenție ori compromis. Nu vom ști prea curând, sau poate niciodată, dacă în acea zi nefastă – 14 septembrie 1945 – ilustrul savant, diplomat și om politic și-a ales singur sfârșitul ori acesta i-a fost determinat de forțele obscure ale vremii. România a pierdut un intelectual rasat, care și-a cucerit un loc de onoare în elita sociologică a lumii”⁴⁸.

Doamna profesoară Paula Adriana Cozian, o strănepoată a sociologului Dumitru Drăghicescu, împreună cu Doamna Paula, soția lui Virgiliu Constantinescu-Galiceni, profesorul care l-a pus în valoare în zilele noastre pe acest valoros filosof, sunt împotriva sinuciderii lui Dumitru Drăghicescu. Cu ocazia zilelor „Dumitru Drăghicescu”, organizate la Măciuca în octombrie 2015, Paula Adriana Cozian afirma: „Am îndoieli serioase că s-ar fi sinucis. Pot crede, mai degrabă, că a fost aruncat de la etajul al cincilea al imobilului său din București, fie de un

colocatar, un om violent cu care a avut mai multe conflicte, fie de altcineva. Oricine ar fi fost acea persoană, nu a fost străină de serviciile secrete sovietice, având misiunea de a-l lichida”⁴⁹.

Moartea lui Drăghicescu a fost un șoc pentru comunitatea științifică din România. A fost considerat unul dintre cei mai importanți sociologi români și operele sale au avut o influență majoră asupra gândirii sociologice românești. Contribuțiile lui Dumitru Drăghicescu la înfăptuirea Marii Uniri din 1918 sunt inestimabile. Prin lucrarea „Noua Cetate a lui Dumnezeu” el a militat pentru pacea lumii, care din nefericire nici astăzi nu a fost atinsă.

DUMITRU DRĂGHICESCU – FIGHTER FOR THE RIGHT OF THE ROMANIAN PEOPLE TO NATIONAL UNITY

Abstract: Dumitru Drăghicescu (1875-1945) was an internationally renowned Romanian philosopher, sociologist and diplomat. He was the first Romanian to graduate in Paris in sociology. He was a senator from Vâlcea, from the Liberal National Party (1915). Militant for the perfection of the national unity of Romania; one of the promoters of the founding of the League of Nations. He developed Western European social philosophy, surpassing even Émile Durkheim and Gabriel Tarde, initiating and developing the theory about the transformation of the human into a moral and spiritual personality, through the political and economic liberation of society, through the democratization of social life, through the progressive realization of justice. Between 1916-1918 he was in Paris, to promote Romania's interests in the West and to convince abroad of the inalienable right of the Romanian people to full national unity. He died on September 14, 1945 in Bucharest, leaving behind a valuable written work, but also the manuscript of a trilogy (*La nouvelle Cité de Dieu*), of which the first two volumes appeared in French.

Keywords: Dumitru Drăghicescu, Romanian philosopher, sociologist and diplomat, Vâlcea, Liberal National Party.

NOTE

[1] Biserica Urșani, Horezu, cu hramul „Intrarea în biserică a Maicii Domnului”; doctor în istorie.

[2] Virgil Constantinescu, *Studiu introductiv la Dumitru Drăghicescu, Ontologia Umană*, Traducere de Demetru și Sanda Oroveanu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 9.

[3] *In memoriam. Un savant pentru eternitate: Dumitru Drăghicescu (1875-1945)*, Ediție îngrijită și Prefață de Ion Soare, Studiu introductiv de Virgil Constantinescu, Editura Rotiplo, Iași, 2016, p. 9.

[4] Liliana Beu, *Activitatea diplomatică a sociologului Dumitru Drăghicescu, în „Buridava. Studii și materiale”, VIII*, Editura Offsetcolor, Râmnicu Vâlcea, 2010, p. 257, nota 7.

[5] *Ibidem*, pp. 257-258, nota 9.

[6] Cf. Dumitru Drăghicescu, *Memorii de titluri și lucrări științifice prezentate pentru obținerea catedrei de sociologie, etică și estetică la Universitatea din București*. București, 1910.

[7] Virgil Constantinescu Galiceni, *Studiu introductiv la cartea lui Dumitru*

- Drăghicescu, *Din psihologia poporului român. Introducere*, Îngrijire de ediție și note Elisabeta Simion, Editura Albatros, București, 1995, p. IX.
- [8] Dumitru Drăghicescu, *Din psihologia poporului român. Introducere*, Studiu introductiv de Virgil Constantinescu-Galiceni, Îngrijire de ediție și note Elisabeta Simion, Editura Albatros, București, 1995, pp. 343-344.
- [9] Virgil Constantinescu, *Sistemul sociologic al lui Dumitru Drăghicescu*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976, p. 20, nota 41.
- [10] *Ibidem*, p. 21, nota 43.
- [11] Dumitru Drăghicescu, *Titu Maiorescu – schiță de biografie psiho-sociologică*, București, 1940, p. 34.
- [12] Prof. dr. Liliana Beu, *Activitatea diplomatică a sociologului Dumitru Drăghicescu*, în volumul *In memoriam. Un savant pentru eternitate: Dumitru Drăghicescu (1875-1945)*, p. 126, nota 321.
- [13] Constantin Kirîțescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-1919*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, p. 351.
- [14] Miron Constantinescu și Ștefan Pascu, *Desăvârșirea unificării statului național român 1 Decembrie 1918*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1968, p. 172.
- [15] Dumitru Drăghicescu, *Un episod din lupta noastră națională din războiul trecut*, în revista „Pământul românesc”, anul II, nr. 17, 1944, p. 17.
- [16] Miron Constantinescu și Ștefan Pascu, *op. cit.*, pp. 172-173.
- [17] Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, p. 212.
- [18] Miron Constantinescu, Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 173.
- [19] *Ibidem*, p. 174, nota 2.
- [20] Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, *op. cit.*, p. 266.
- [21] Dumitru Drăghicescu, *Un episod din lupta noastră națională din războiul trecut*, în revista „Pământul românesc”, anul II, nr. 17, 1944, p. 17.
- [22] Dumitru Drăghicescu *despre unirea românilor cu românii*, Ediție îngrijită și prefață de prof. univ. dr. Virgiliu Constantinescu, Editura Fundației România de Măine, București, 2018, p. 39, nota 89.
- [23] *Istoria României în date*, Coordonare: Dinu C. Giurescu, Ediția a III-a revăzută și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2010, p. 344.
- [24] Dumitru Drăghicescu *despre unirea românilor cu românii*, p. 42, nota 100.
- [25] Miron Constantinescu, Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 177.
- [26] *Ibidem*, p. 178.
- [27] Dumitru Drăghicescu, *Un episod din lupta noastră națională din războiul trecut*, în „Pământul Românesc”, nr. 17, 1944, pp. 21-22.
- [28] Miron Constantinescu, Ștefan Pascu, *op. cit.*, p. 180.
- [29] Prof. dr. Liliana Beu, *op. cit.*, p. 128.
- [30] Virgil Constantinescu-Galiceni, Studiu introductiv la cartea lui Dumitru Drăghicescu, *Din psihologia poporului român. Introducere*, Ediția 1995, p. XI.
- [31] Émile Boutroux (1845-1921), filosof francez. El a făcut critica determinismului (*La Contingence des lois de la nature*, 1874). Membru al Academiei franceze (1912). Cf. *Hachette, Le Dictionnaire de notre temps*, Paris 1992, p. 185.
- [32] Ferdinand Buisson (1841-1932), om politic și pedagog francez; principal colaborator al lui Jules Ferry (legi asupra învățământului primar) și unul dintre fondatorii Ligii drepturilor omului. Premiul Nobel pentru pace în 1927.
- [33] Célestin Charles Bouglé (1870-1940), profesor de sociologie la Sorbona.
- [34] Dumitru Drăghicescu, *Charles Bouglé*, articol apărut în „Dreptatea socială”, 11-18 martie, 1923, p. 11.
- [35] *1918 la Români. Desăvârșirea unității național-statale a poporului român. Documente externe 1916-1918*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 1174.
- [36] La 24 noiembrie/14 decembrie 1691, prin *Diploma leopoldină*, principatul Transilvaniei este subordonat direct împăratului Leopold și beneficiază de un statut separat care confirmă privilegiile celor trei națiuni politice-maghiare, sași, secui – și drepturile celor patru religii recepte (catolică, luterană, calvină și unitariană).
- [37] Otto von Bismark (1815-1898), om de stat al Prusiei/Germaniei de la sfârșitul secolului al XIX-lea, precum și o figură dominantă în afacerile mondiale. Ca prim-ministru al Prusiei între 1862 și 1890, el a supervizat unificarea Germaniei de la 1871 sub hegemonie prusacă.
- [38] Dumitru Drăghicescu le spunea acest lucru francezilor, amintindu-le de acest teritoriu anexat de Imperiul German în urma războiului franco-prusac din 1870-1871. Alsacia și Lorena au fost reocupate de Franța la sfârșitul Primului Război Mondial, în noiembrie 1918, în urma armistițiului cu Germania.
- [39] În urma tratatului de la Kuciuk-Kainargi, încheiat la 21 iulie 1774, care încheia Războiul ruso-turc dintre anii 1768-1744. Prin acest tratat, Austriei i se cedează Bucovina.
- [40] Dumitru Drăghicescu *despre unirea românilor cu românii*, p. 48, nota 116.
- [41] Miron Constantinescu, Ștefan Pascu, *Desăvârșirea unificării statului național român. Unirea Transilvaniei cu vechea Românie*, p. 192.
- [42] *Ibidem*, pp. 192-193.
- [43] Dumitru Drăghicescu, *Un episod din lupta noastră națională din războiul trecut*, art. cit., p. 18.
- [44] *Mic dicționar filosofic*, Ediția a II-a, redactori-coordonatori R. Sommer și R. Tomoiagă, Editura Politică, București, 1973, p. 155.
- [45] Virgiliu Constantinescu-Galiceni, *Studiu introductiv la opera lui Dumitru Drăghicescu, Noua cetate a lui Dumnezeu*, volumul I, *Calea sau Cum justifică filosofia istoriei Societatea Națiunilor și ideologia sa: ne-creștinismul*, traducere din limba franceză de George Anca, Editura Paideia, București, 2015, p. 42.
- [46] *Vezi Istoria gândirii sociale și filosofice în România*, Editura Academiei, București, 1964, p. 331 și 361.
- [47] Dumitru Drăghicescu, *Titu Maiorescu-schiță de biografie psiho-sociologică*, București, 1940, p.72.
- [48] Dumitru Drăghicescu, *Dumnezeu și destinul Universului*, Ediție îngrijită de Lazăr Cârjan și Ioan Octavian Rudeanu, Editura Solaris Print, București, 2011, p. 17.
- [49] Prof. Paula Adriana Cozian, *Despre Dumitru Drăghicescu*, după trei generații, în volumul *In memoriam. Un savant pentru eternitate: Dumitru Drăghicescu (1875-1945)*, p. 175.